

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 5 (59)

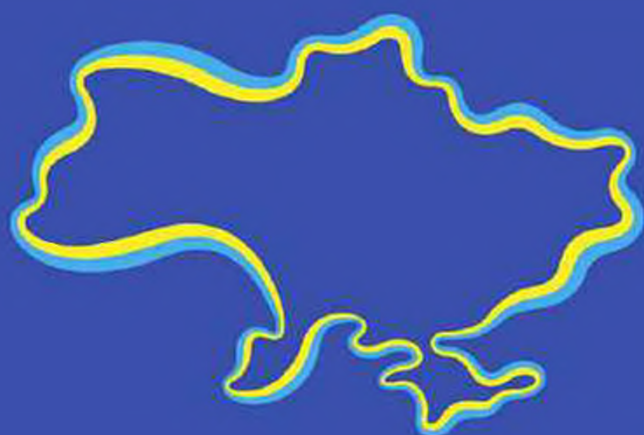
2026

НАУКА і ТЕХНІКА

СЬОГОДНІ

З Україною
в серці!

Видавнича група «Наукові перспективи»

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

«Наука і техніка сьогодні»

Випуск № 5(59) 2026

Київ – 2026

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

"Science and technology today"

Issue № 5(59) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-6025 Online

УДК 001.32:1 /3](477)(02)

R40-05553

DOI: Crossref
we use DOIs

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5\(59\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5(59))

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2026. № 5(59) 2026. С. 6514**

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу
присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 -
Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу
присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно
категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)*

*Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та
соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська
академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»*

*Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління
(Рішення від 25.05.2026, № 9/3-1/26)*

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index
Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до
міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Згідно Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН
України від 15.01.2018 № 32, повнотекстовий доступ до наукових статей журналу представлений на платформі
«Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України та в
Національному репозитарії академічних текстів

Головний редактор:

Коренева Інна Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, декан
факультету природничої і фізико-математичної освіти Глухівського
національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;
професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра
Довженка (Україна)

Редакційна колегія:

1. **Біляковська Ольга Орестівна** доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри
загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана
Франка (Україна)
2. **Воровка Маргарита Іванівна** – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри
освітології та педагогіки мистецтва Мелітопольського державного педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького (Україна)

3. **Гончарук Валентина Анатоліївна** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна)

4. **Гончарук Віталій Володимирович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна)

5. **Гуменюк Тетяна Костянтинівна** - доктор філософських наук, Заслужений працівник освіти України, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційно-методичного забезпечення освітнього та наукового процесів Київської муніципальної академії музики ім. Р.М. Глієра (Україна)

6. **Депчинська Іветта Аттілівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти, Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II (Україна)

7. **Мутмайна** - викладач Університету Аль Асярія Мандар Сулавесі Барат, Індонезія, ад'юнкт-професор Департаменту освіти, Університет Manipal GlobalNxt Малайзії (Малайзія)

8. **Кожевникова Алла Власівна** - доцент кафедри освітології та педагогіки мистецтва МДПУ імені Богдана Хмельницького, (Україна)

9. **Кравчук Людмила Степанівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інститут соціальних технологій Університет «Україна» (Україна)

10. **Красницька Ольга Володимирівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Національного університету оборони України (Україна)

11. **Марчук Оксана Олександрівна** - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (Україна)

12. **Небеленчук Ірина Олександрівна** - доктор педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», (Україна)

13. **Островська Маріанна Ярославівна** - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (Україна)

14. **Р. Ахмад Закі Ель Ісламі** - доцент, професор, доктор філософії, Департамент наукової освіти, Факультет підготовки вчителів та освіти, Університет Султана Агенга Тіртаяса (Індонезія)

15. **Тавдгірідзе Лела** - Доцент з теорії та історії педагогіки, професор кафедри педагогічних наук Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

16. **Шевчук Лариса Дмитрівна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики, інформатики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі (Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

Загорулько С.В.

1908

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПРІОРИТЕТІВ ЄС

Зайцева Г.М., Рева Т.Д., Чхало О.М., Пушкарьова Я.М.

1919

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ПАТЕНТОЗНАВСТВО»

Залібовська-Ільніцька З., Сніховська І.

1929

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зарва В.А., Свіца Т.В.

1939

ЧИТАЦЬКА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Захаріна Т.І.

1958

МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ У ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ

Ігнатенко Н.В.

1978

ГЕНЕЗА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Ізбаш Л.М.

1991

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Караман О.Л.

2002

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР

Ігнатенко Наталія Віталіївна доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-3264-0315>

ГЕНЕЗА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз генези історичної освіти України в контексті глобалізаційних і соціокультурних змін кінця ХХ – початку ХХІ ст. Обґрунтовано, що трансформаційні процеси, зумовлені становленням інформаційного суспільства та посиленням глобалізаційних впливів, спричинили переосмислення сутності освіти як відкритої, динамічної системи, здатної реагувати на цивілізаційні виклики сучасності. Доведено обмеженість сциєнтистсько-раціоналістичної освітньої парадигми та актуалізацію потреби формування нового соціогуманітарного дискурсу, орієнтованого на ціннісні, ідентифікаційні та культуротворчі функції історичної освіти.

Встановлено, що розвиток історичної освіти в Україні відбувався під впливом суперечливої дуальності глобалізаційних процесів, які, з одного боку, стимулювали тенденції до уніфікації освітніх практик, а з іншого – посилювали значущість збереження національної історичної пам'яті та етнокультурної ідентичності. Проаналізовано роль історичної освіти як інструменту формування нової української ідентичності та подолання наслідків радянської суспільної свідомості.

Особливу увагу приділено періодизації розвитку історичної освіти, що виходить за межі традиційних хронологічних рамок державотворення та враховує трансформаційні процеси, започатковані ще наприкінці 1980-х рр. Показано, що концептуалізація історичної освіти відбувалася не лише в межах освітньої політики, а й під впливом змін у методології історичної науки, що зумовило появу плюралізму підходів і нових інтерпретацій історичного знання.

Акцентовано, що в умовах глобалізації історична освіта набуває функцій не лише когнітивного, а й світоглядно-ціннісного характеру, виступаючи важливим чинником соціальної консолідації, розвитку критичного мислення та формування громадянської компетентності. Визначено, що її модернізація передбачає інтеграцію міждисциплінарних підходів, посилення аксіологічного

компоненту змісту, а також орієнтацію на діалог культур і утвердження демократичних цінностей.

Зроблено висновок, що сучасна історична освіта повинна трансформуватися з моделі трансляції знань у простір формування історичного мислення, цінностей і громадянської відповідальності, забезпечуючи інтеграцію особистості в глобалізований світ за умови збереження національної ідентичності.

Ключові слова: освіта, історична освіта, освітня політика, трансформаційні процеси в освіті, методика навчання історії.

Ihnatenko Natalia Vitaliyivna Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of World History and Religious Studies V. Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-3264-0315>

GENESIS OF HISTORICAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND SOCIOCULTURAL TRANSFORMATIONS OF THE LATE 20th – EARLY 21st CENTURIES

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the genesis of historical education in Ukraine in the context of globalization and sociocultural transformations of the late twentieth and early twenty-first centuries. It is argued that transformational processes conditioned by the emergence of the information society and the intensification of global influences have led to a reconceptualization of education as an open and dynamic system capable of responding to contemporary civilizational challenges.

The limitations of the scientific and rationalistic educational paradigm are demonstrated, along with the actualization of the need to develop a new socio-humanitarian discourse focused on the value-based, identity-forming, and culture-creating functions of historical education.

It is established that the development of historical education in Ukraine has been shaped by the contradictory duality of globalization processes, which, on the one hand, have stimulated tendencies toward the unification of educational practices and, on the other hand, have reinforced the importance of preserving national historical memory and ethnocultural identity. The role of historical education as a tool for shaping a new Ukrainian identity and overcoming the consequences of the Sovietization of public consciousness is analyzed.

Particular attention is paid to the periodization of the development of historical education, which goes beyond the traditional chronological framework of state formation and takes into account transformation processes that began in the late

ISSN 2786-6025 Online

1980s. It is shown that the conceptualization of historical education has occurred not only within the framework of educational policy but also under the influence of changes in the methodology of historical science, which led to the emergence of methodological pluralism and new interpretations of historical knowledge.

It is emphasized that under conditions of globalization, historical education acquires not only cognitive but also worldview and value-oriented functions, acting as an important factor in social consolidation, the development of critical thinking, and the formation of civic competence. It is determined that its modernization involves the integration of interdisciplinary approaches, strengthening the axiological component of content, as well as an orientation toward intercultural dialogue and the affirmation of democratic values.

It is concluded that contemporary historical education should transform from a model of knowledge transmission into a space for the formation of historical thinking, values, and civic responsibility, ensuring the integration of the individual into a globalized world while preserving national identity.

Keywords: education, historical education, educational policy, transformational processes in education, methods of teaching history.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси кінця XX – початку XXI ст., пов'язані зі становленням інформаційного суспільства, інтенсифікацією міжкультурної взаємодії та зростанням мобільності знань, суттєво трансформують освітній простір, надаючи йому відкритого, динамічного та нелінійного характеру. У цих умовах освіта перестає виконувати виключно функцію трансляції знань і дедалі більше постає як складна соціокультурна система, що забезпечує формування світоглядних орієнтирів, цінностей та ідентичностей особистості. Особливо виразно ці трансформації проявляються в галузі історичної освіти, яка традиційно відіграє ключову роль у процесах націєтворення, формування історичної пам'яті та громадянської свідомості.

Для України означені процеси набувають додаткової складності, зумовленої необхідністю подолання наслідків радянської суспільної свідомості, переосмислення історичного минулого та формування нової української ідентичності в умовах глобалізованого світу. З одного боку, глобалізація стимулює інтеграцію у світовий освітній простір, сприяє уніфікації стандартів, поширенню інноваційних педагогічних практик і методологічного плюралізму. З іншого — вона актуалізує потребу збереження національної самобутності, історичної пам'яті та культурної спадщини, що зумовлює необхідність посилення в історичній освіті не лише когнітивної, а й ціннісно-ідентифікаційної складової.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема наукового осмислення генези історичної освіти України як складного, багатовимірного

процесу, що розгортається під впливом як внутрішніх (державна освітня політика, трансформації історичної науки, суспільні запити), так і зовнішніх (глобалізація, євроінтеграційні процеси, розвиток інформаційних технологій) чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу соціокультурного середовища на розвиток освіти є порівняно новою, але водночас актуальною та затребуваною у сучасному науковому дискурсі. Вона концептуалізується у працях, присвячених аналізу трансформаційних змін освітнього простору (І. Валлерстайн, О. Огієнко, Т. Третьякова, Т. Яковенко, С. Матюх та ін.), осмисленню етапів суспільного розвитку кінця XX – початку XXI ст. (О. Гомілко, В. Горовий, Е. Калицький, М. Карашук, О. Мельник, О. Найдьонов, С. Пролєєв, Н. Тихомирова, Н. Шамардін та ін.), а також дослідженню модернізаційних процесів в освіті (Н. Батченко, С. Гнатюк, Т. Десятов, Д. Дубов, О. Ожеван, І. Коляда, В. Кушерець, М. Михайліченко). У центрі цих досліджень перебувають питання підготовки особистості до життя в умовах глобалізованого світу, розвитку її здатності до адаптації та прийняття нестандартних рішень.

Важливим теоретичним підґрунтям є також дослідження теорій цивілізаційного розвитку (Д. Белл, Зб. Бжезинський, Дж. Гелбрейт, П. Друкер, В. Іноземцев, О. Турен та ін.), які дозволяють розглядати освіту як ключовий чинник соціокультурної динаміки та відповіді на глобалізаційні виклики.

Мета статті полягає у комплексному теоретичному аналізі генези історичної освіти України в контексті глобалізаційних і соціокультурних трансформацій кінця XX – початку XXI ст., виявленні основних чинників, тенденцій і закономірностей її розвитку, а також обґрунтуванні концептуальних засад її модернізації як важливого інструмента формування історичного мислення та української ідентичності в умовах глобалізованого світу.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси кінця XX – початку XXI ст., пов'язані зі становленням інформаційного суспільства, інтенсифікацією міжкультурної взаємодії та зростанням мобільності знань, зумовлюють суттєву трансформацію освітнього простору, надаючи йому відкритого, динамічного та нелінійного характеру. У цих умовах відбувається переосмислення сутності освіти, яка поступово виходить за межі сциєнтистсько-раціоналістичної парадигми та набуває ознак складної соціокультурної системи. Така система не лише забезпечує передачу знань, а й формує світоглядні орієнтири, цінності та ідентичності особистості, що особливо актуалізується в умовах інформаційного суспільства.

Освітнє середовище в сучасних умовах постає як відкрита система, що перебуває в постійній взаємодії з глобальними процесами і реагує на виклики цивілізаційного розвитку. Як слушно зауважує О. Марченко, у такі періоди

ISSN 2786-6025 Online

суспільних змін активізується пошук нових способів вирішення традиційних освітніх завдань або ж формування принципово нових фундаментальних засад освіти [1, с. 15]. У зв'язку з цим наукове осмислення феномену освіти вимагає розроблення стратегічних механізмів і тактичних засобів реалізації соціокультурних трансформацій, під впливом яких освіта набуває нових функцій, характеристик і можливостей впливати на розвиток науки, культури, ідеології та інших сфер суспільного буття.

Якщо впродовж тривалого часу ключовими чинниками пояснення суспільних змін вважалися економічні та технологічні детермінанти [2, с. 4], то на зламі XX – XXI ст. відбувається суттєвий зсув у бік соціогуманітарного осмислення цих процесів. Глобалізація як всеосяжний феномен сучасності актуалізує суперечливу дуальність цивілізаційного розвитку: з одного боку, вона стимулює тенденції до уніфікації та стандартизації соціальних і освітніх практик, а з іншого – посилює прагнення до збереження національної та етнокультурної ідентичності [3, с. 152–156]. У таких умовах особливої ваги набуває формування нового соціогуманітарного дискурсу, здатного виступити інтелектуальною альтернативою усталеним у попередні історичні періоди ідеологічним моделям, зокрема тим, що сформувалися внаслідок радянзації суспільної свідомості [2, с. 125–130].

Для України цей процес тісно пов'язаний із необхідністю редефініції історичного минулого та формування нової національної ідентичності, що постає як одна з ключових умов державотворення та інтеграції у світовий соціокультурний простір [4, с. 112]. У цьому контексті історична освіта набуває особливого значення, оскільки вона виступає не лише засобом пізнання минулого, а й інструментом формування ціннісних орієнтацій, історичної пам'яті та громадянської свідомості.

Відповідно, відбувається зміна парадигми історичної освіти: від моделі, орієнтованої на накопичення знань, до моделі, що передбачає її функціонування як простору соціального буття. Такий підхід забезпечує здатність історичної освіти впливати на суспільний розвиток, формуючи відкриту соціальну систему, у межах якої особистість усвідомлює глобальні виклики сучасності та пріоритетність загальнолюдських цінностей над вузькогруповими.

Водночас історична освіта як складова державної політики України розвивається у тісному взаємозв'язку з динамікою соціокультурних трансформацій у державі. Це дає підстави розглядати її генезу крізь призму гуманітарних ініціатив інститутів влади, спрямованих на формування відповідного освітнього середовища. Однак її концептуалізація значною мірою залежить і від внутрішньої логіки розвитку історичної науки, яка нерідко випереджає або не збігається з етапами становлення державної освітньої політики. Унаслідок

цього історична освіта на окремих етапах свого розвитку виходить за межі усталених хронологічних рамок, формуючись довкола певних галузевих проблем, таких як методологічний плюралізм, відсутність узгодженої періодизації чи розроблення концептуальних засад історичної освіти.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність використання комплексного теоретико-методологічного підходу до дослідження історичної освіти, який передбачає врахування взаємодії глобалізаційних, соціокультурних, наукових і політичних чинників. Саме такий підхід дозволяє адекватно осмислити процеси її трансформації та визначити основні напрями розвитку в умовах сучасного суспільства.

Передумови трансформації історичної освіти в Україні формуються в умовах глибокої кризи радянської історичної науки, яка впродовж тривалого часу розвивалася під визначальним впливом ідеологічних настанов марксизму-ленінізму та партійного замовлення. Така залежність зумовила звуження проблемного поля історичних досліджень, обмеження доступу до джерельної бази, а також формування однобічних інтерпретацій історичного процесу. Зокрема, вивчення значних пластів української історії було фактично заборонене або ж піддавалося суттєвим ідеологічним викривленням: це стосувалося політичної історії України, процесів державотворення, історії козацтва, діяльності українських політичних партій та організацій, а також таких складних тем, як Голодомор 1932–1933 рр. та репресивна політика радянської влади. Унаслідок цього історична освіта втрачала свій науковий характер і перетворювалася на інструмент ідеологічного впливу, що негативно позначалося на якості підготовки фахівців та рівні історичної свідомості суспільства.

Ситуація починає змінюватися наприкінці 1980-х рр. під впливом політики «перебудови» та гласності, яка сприяє відкриттю архівів, публікації раніше заборонених джерел і наукових праць, а також активізації досліджень так званих «білих плям» історії. За словами С. Кульчицького, саме можливість працювати з новими джерелами стала потужним стимулом для істориків, який одночасно актуалізував інтерес до національної історії та загострив проблему її адекватної інтерпретації [5, с. 131–132]. У цих умовах наукове середовище демонструє різні стратегії адаптації: частина дослідників продовжує працювати в межах усталених радянських методологічних підходів, тоді як інші намагаються інтегрувати світовий досвід історіописання, відмовляючись від догматичних схем марксизму-ленінізму.

Активізація наукових пошуків супроводжується загостренням ідеологічної боротьби навколо інтерпретації історичного минулого, що виводить проблематику історії України в центр суспільно-політичних дискусій. Протистояння між національно орієнтованими та проімперськими підходами

ISSN 2786-6025 Online

до історії зумовлює галузеву кризу, яка охоплює як історичну науку, так і систему історичної освіти. У цих умовах відбувається поступове усвідомлення необхідності реформування освітньої галузі та створення нових підходів до викладання історії.

Важливим кроком у цьому напрямі стає ініціювання у 1989 р. «Республіканської програми розвитку історичних досліджень, поліпшення вивчення і пропаганди історії Української РСР на 1991–2000 рр.», яка розглядається як перша спроба комплексного переосмислення історії українського народу та створення наукового підґрунтя для модернізації історичної освіти [6, с. 3]. Саме цей документ, спрямований на системне дослідження різних періодів історії України та підготовку відповідних наукових і навчальних матеріалів, можна вважати початком утвердження історичної науки й освіти як складових державної політики.

Водночас початковий етап становлення історичної освіти незалежної України характеризується значними труднощами. Попри створення інституційно-правових засад освітньої системи у 1991–1996 рр., історична освіта переживає глибоку кризу, зумовлену відсутністю цілісної концепції національної історії, дефіцитом якісних підручників і методичних матеріалів, а також методологічною невизначеністю. Як зазначається в дослідженнях, вітчизняні історики в цей період часто не могли задовольнити ні суспільний попит на нове історичне знання, ні практичні потреби освітньої системи [7, с. 52].

Суттєвим викликом для історичної науки і освіти стає проблема «переписування історії», яка в умовах відмови від радянських ідеологічних схем нерідко набуває декларативного характеру. Багато дослідників, намагаючись вписати нові інтерпретації у старі наративні моделі, опиняються в ситуації методологічної кризи, що проявляється у вичерпаності макро-соціальних схем історичного процесу та зниженні наукової якості історичних праць. Як наслідок, історичне знання потрапляє під вплив нових ідеологічних установок, пов'язаних уже не з «радянізацією», а з «націоналізацією» історії.

У цьому контексті показовими є висновки Л. Зашкільняка, який зазначає, що нові концепції національної історії значною мірою відтворюють риси попередніх історіографічних моделей – лінійність, телеологізм і функціоналізм історичного процесу – змінюючи лише їхню ідеологічну основу [6]. Така ситуація свідчить про складність переходу до нових методологічних парадигм і потребу глибшого теоретичного осмислення історичного знання.

Водночас суспільний запит на достовірну історію сприяє активному поверненню до дореволюційної історіографічної спадщини. У 1990-х рр. широкого поширення набувають перевидання праць М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, Н. Полонської-Василенко та інших істориків,

які пропонують альтернативні підходи до осмислення українського минулого. Значний вплив на формування змісту історичної освіти має також праця О. Субтельного «Україна: історія», яка протягом певного часу виконує функцію базового підручника і стимулює розвиток вітчизняного підручникотворення [9, с. 54].

Важливу роль у становленні нової історичної освіти відіграє Інститут історії НАН України, який стає центром розроблення підручників, навчально-методичних матеріалів і концептуальних засад історичної дидактики. Саме завдяки діяльності провідних українських істориків у цей період формується основа сучасного змісту історичної освіти, визначаються методологічні підходи до викладання історії та розробляються нові навчальні програми [9, с. 51].

Попри зазначені позитивні зрушення, розвиток історичної освіти у першій половині 1990-х рр. залишається суперечливим і нерівномірним. Вплив політичних чинників, нестабільність державної освітньої політики, а також відсутність узгодженої концепції розвитку галузі призводять до фрагментарності реформ і уповільнення процесів модернізації. У цих умовах історична освіта перебуває на етапі пошуку власної ідентичності, намагаючись поєднати національні та глобальні виміри історичного знання, подолати спадщину ідеологізованого минулого та сформулювати нові підходи до викладання історії.

Таким чином, кінець 1980-х – середина 1990-х рр. є визначальним етапом у генезі історичної освіти України, що характеризується одночасною дією кризових і трансформаційних процесів. Саме в цей період закладаються основи для подальшої концептуалізації історичної освіти, що потребує окремого аналізу в контексті її модернізації та інтеграції в сучасний освітній простір.

Друга половина 1990-х – початок ХХІ ст. стає періодом активного пошуку концептуальних засад історичної освіти в Україні, що відбувається в умовах становлення державності, трансформації освітньої політики та поступової інтеграції у європейський освітній простір. Якщо попередній етап характеризувався кризою змісту та методології історичного знання, то в цей період ключовим завданням стає його систематизація, нормативне закріплення та адаптація до нових суспільних запитів.

Перші спроби концептуалізації історичної освіти здійснюються вже на початку 1990-х рр. Зокрема, у 1992 р. Міністерством освіти України було розроблено проєкт «Концепції шкільної історичної освіти», який передбачав кардинальне оновлення мети, змісту та структури навчання історії. Документ орієнтувався на формування соціально активної особистості, здатної до критичного осмислення історичного минулого, а також пропонував поєднання формаційного, цивілізаційного та культурологічного підходів до структурування навчального матеріалу [10, с. 1–3]. Водночас, попри прогресивність

ISSN 2786-6025 Online

ідей, цей проєкт не отримав широкого суспільного резонансу та потребував суттєвого доопрацювання, зокрема в частині методичного забезпечення його реалізації.

Подальший розвиток концептуальних засад історичної освіти відбувається у 1995 р. із появою «Концепції безперервної історичної освіти в Україні» [11], яка вже більш системно підходить до визначення структури галузі. У ній запропоновано ідею безперервності історичної освіти, що охоплює всі рівні навчання = від дошкільного до вищої школи. Важливим нововведенням стає введення пропедевтичного курсу історії, поєднання лінійного та концентричного підходів до вивчення історичного матеріалу, а також розширення змісту освіти за рахунок спеціалізованих, інтегрованих і прикладних курсів. Водночас реалізація цієї концепції вимагала масштабних структурних змін в освітній системі, що в умовах нестабільності державної політики та обмежених ресурсів виявилось складним завданням.

Паралельно з концептуальними пошуками відбувається процес нормативно-правового забезпечення історичної освіти. У другій половині 1990-х рр. в Україні розпочинається стандартизація освіти, що знаходить відображення у прийнятті низки ключових документів: «Концепції державного стандарту загальної середньої освіти» (1996 р.), проєкту Державного стандарту за напрямом «Історія» (1997 р.), Закону України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), а також низки урядових постанов і концепцій початку 2000-х рр. Ці документи визначають зміст освіти, її структуру, рівні та критерії оцінювання результатів навчання, створюючи підґрунтя для модернізації історичної освіти відповідно до міжнародних стандартів.

Важливим аспектом модернізації стає розвиток підручникотворення та становлення історичної дидактики. Поява фундаментальних навчальних видань, зокрема підручника «Історія України: нове бачення» за редакцією В. Смолія (1995–1996 рр.), сприяє формуванню науково обґрунтованого змісту історичної освіти, заснованого на сучасних методологічних підходах і широкій джерельній базі [12, с. 7]. Водночас активізується діяльність наукових установ, передусім Інституту історії НАН України, який відіграє провідну роль у координації процесів створення навчально-методичних матеріалів та формуванні сучасної історичної дидактики.

Попри значні досягнення, процес концептуалізації історичної освіти супроводжується низкою суперечностей. Однією з ключових проблем стає пошук балансу між національним і глобальним у змісті історичної освіти. З одного боку, існує потреба формування національної історичної свідомості, що зумовлює акцент на українознавчому компоненті. З іншого – інтеграція у світовий освітній простір вимагає врахування загальноєвропейських і глобальних тенденцій розвитку історичної науки. У цьому контексті виникають

дискусії щодо співвідношення курсів історії України та всесвітньої історії, а також щодо доцільності їх інтеграції чи роздільного вивчення [15, с. 181].

На межі XX–XXI ст. активізуються спроби подальшої модернізації історичної освіти, що проявляється у розробленні численних проєктів концепцій (1997–2004 рр.), у яких пропонуються різні варіанти її розвитку. Значна частина з них орієнтується на гуманізацію та гуманітаризацію освіти, розвиток історичного мислення, формування громадянської компетентності та підготовку особистості до життя в умовах демократичного суспільства. Водночас різноманітність підходів і відсутність узгодженої стратегії гальмують процес реалізації цих ідей на практиці [14; 15].

Новим етапом у розвитку історичної освіти стає перехід до компетентнісної моделі, що передбачає орієнтацію не лише на засвоєння знань, а й на формування умінь їх застосування, критичного мислення та здатності до самостійного аналізу історичних процесів. Ці ідеї знаходять відображення, зокрема, у проєкті «Концепції викладання історії України» 2009 р., де наголошується на необхідності формування історичної компетентності як інтегрального показника якості освіти [13]. У межах цього підходу історична освіта розглядається як інструмент формування особистості, здатної до активної громадянської участі та відповідального ставлення до суспільних процесів.

Подальша еволюція історичної освіти відбувається в контексті освітніх реформ, пов'язаних із реалізацією концепції «Нова українська школа» та орієнтацією на європейські стандарти. У цьому зв'язку особливої уваги набуває інтегрований підхід до викладання історії, що передбачає поєднання курсів історії України та всесвітньої історії в єдиний навчальний предмет «Історія: Україна і світ» [17]. Такий підхід спрямований на формування цілісного уявлення про історичний процес, розвиток критичного мислення та здатності до інтерпретації історичних подій у широкому соціокультурному контексті.

Водночас реалізація інноваційних підходів стикається з низкою труднощів, пов'язаних із необхідністю оновлення нормативної бази, підготовки педагогічних кадрів, створення сучасного навчально-методичного забезпечення та адаптації освітніх практик до нових вимог. Це зумовлює певну фрагментарність і нерівномірність процесів модернізації, а також потребу в їх подальшому науковому осмисленні.

Отже, друга половина 1990-х – початок XXI ст. характеризується інтенсивними процесами концептуалізації та модернізації історичної освіти України, що відбуваються під впливом як внутрішніх (державна освітня політика, розвиток історичної науки), так і зовнішніх (глобалізація, європейська інтеграція) чинників. У цей період формуються основні напрями її розвитку, визначаються концептуальні орієнтири та закладаються підвалини

ISSN 2786-6025 Online

сучасної моделі історичної освіти, орієнтованої на формування компетентної, критично мислячої та соціально відповідальної особистості.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що генеза історичної освіти України кінця XX – початку XXI ст. є складним, багатовимірним процесом, зумовленим взаємодією глобалізаційних, соціокультурних, наукових і державно-політичних чинників. Встановлено, що трансформація історичної освіти відбувається в умовах подолання спадщини ідеологізованої радянської моделі, що супроводжується переосмисленням методологічних засад історичного знання, пошуком нових концептуальних підходів та формуванням національно орієнтованого, але відкритого до світового контексту освітнього простору. Особливого значення набуває перехід від знаннявої парадигми до моделі, орієнтованої на розвиток історичного мислення, ціннісних орієнтацій і громадянської відповідальності особистості.

Водночас процес модернізації історичної освіти в Україні має суперечливий характер і супроводжується низкою проблем, серед яких — відсутність усталеної концепції галузі, вплив політичних чинників, фрагментарність реформ та недостатній рівень узгодженості між науковими підходами і практикою їх реалізації. Це зумовлює необхідність подальшого комплексного осмислення історичної освіти як цілісної системи, здатної забезпечити баланс між національною ідентичністю та глобальними викликами сучасності, а також ефективно інтегруватися в європейський і світовий освітній простір.

Література:

1. Марченко О. В. Методологічні стратегії дослідження освітнього простору: монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2012. 350 с.
2. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Харків : Право, 2008. Т. 4 : Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. 480 с.
3. Веремієнко Т. С. Соціокультурна динаміка в процесі глобальних трансформацій. Міжнародна економічна політика. 2008. Вип. 1 – 2. С. 152 – 166.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XXст. Київ: Генеза, 1998. 249 с.
5. Кульчицький С. Історичні передумови переростання перебудови в національну революцію (1989 – 1991 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2000. № 5. С. 330 – 351.
6. Республіканська програма розвитку історичних досліджень, поліпшення вивчення і пропаганди історії Української РСР. *Український історичний журнал*. 1990. №11. С. 3 – 9.
7. Удод О. Українська історична дидактика: академічний дискурс (До 80-річчя Інституту історії України): монографія / за ред. В. Смоля. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2016. 214 с.
8. Зашкільняк Л. Замітки про сучасну українську історіографію. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. №15. С. 13 – 29.

9. Удод О. Українська історична дидактика: академічний дискурс (До 80-річчя Інституту історії України): монографія / за ред. В. Смолія. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2016. 214 с.

10. Матеріали до концепції шкільної історичної освіти України. Проект. *Освіта*. 1992. № 8. С. 1 – 3.

11. Концепція безперервної історичної освіти в Україні: Проект. *Інформаційний збірник міністерства освіти України*. 1995. № 8. С. 10 – 27.

12. Кульчицький С. Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя. *Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя*: стенограма семінару, м. Київ, 3 жовт. 2002. Київ, 2002. С. 5 – 12.

13. Ігнатенко Н., Москалюк М., Костюк Л. Історико-ретроспективний аналіз державної освітньої політики в Україні (1991–2020 рр.). *Український історичний журнал*. 2022. № 2. С. 203–215.

14. Ігнатенко Н., Москалюк М. Історична освіта в дискурсі еволюції державної політики України кінець ХХ – початок ХХІ ст. *Емінак: Науковий щоквартальний журнал*. 2022. №1(37), 135–149.

15. Ігнатенко Н. В. Трансформаційні процеси в теорії та методиці навчання історії в школі періоду незалежності України (1991–2020 рр.): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2024. 548 с.

16. Ігнатенко Н. Світові тенденції соціокультурних змін та їх вплив на модернізаційні процеси в освіті. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 28. С. 70–76.

17. Ігнатенко Н.В. Концептуальні ідеї «Нової української школи» як стратегія змін у базовій середній освіті. *Наукові інновації та передові технології. Серія: «Педагогіка»*. 2023. № 13(27) 2023. С. 684–696.

References:

1. Marchenko, O. V. (2012). *Metodolohichni stratehii doslidzhennia osvithnoho prostoru* [Methodological Strategies for Studying the Educational Space]. Dnipropetrovsk: Innovatsiia [in Ukrainian].

2. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy* [Legal System of Ukraine: History, State and Prospects]. (2008). (Vol. 4). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Veremiienko, T. S. (2008). *Sotsiokulturna dynamika v protsesi hlobalnykh transformatsii* [Sociocultural Dynamics in the Process of Global Transformations]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka* [International Economic Policy], (1–2), 152–166 [in Ukrainian].

4. Hrytsak, Ya. (1998). *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX st.* [Essay on the History of Ukraine: Formation of the Modern Ukrainian Nation in the 19th–20th Centuries]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].

5. Kulchytskyi, S. (2000). *Istorychni peredumovy pererostannia perebudovy v natsionalnu revoliutsiiu (1989–1991 rr.)* [Historical Preconditions for the Transformation of Perestroika into a National Revolution (1989–1991)]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky* [Problems of the History of Ukraine: Facts, Judgments, Searches], (5), 330–351 [in Ukrainian].

6. *Respublikanska prohrama rozvytku istorychnykh doslidzhen, polipshennia vyvchennia i propahandy istorii Ukrainy RSR* [Republican Program for the Development of Historical Research and Improvement of the Study and Promotion of the History of the Ukrainian SSR]. (1990). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], (11), 3–9 [in Ukrainian].

ISSN 2786-6025 Online

7. Udod, O. (2016). *Ukrainska istorychna dydaktyka: akademichnyi dyskurs* [Ukrainian Historical Didactics: Academic Discourse]. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of History of Ukraine [in Ukrainian].

8. Zashkilniak, L. (2009). Zamitky pro suchasnu ukrainsku istoriohrafiiu [Notes on Contemporary Ukrainian Historiography]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka* [Ukraine of the 20th Century: Culture, Ideology, Politics], (15), 13–29 [in Ukrainian].

9. Udod, O. (2016). *Ukrainska istorychna dydaktyka: akademichnyi dyskurs* [Ukrainian Historical Didactics: Academic Discourse]. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of History of Ukraine [in Ukrainian].

10. Materialy do kontseptsii shkilnoi istorychnoi osvity Ukrainy [Materials for the Concept of School Historical Education of Ukraine]. (1992). *Osvita* [Education], (8), 1–3 [in Ukrainian].

11. Kontseptsiiia bezperervnoi istorychnoi osvity v Ukraini [Concept of Continuous Historical Education in Ukraine]. (1995). *Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy* [Information Bulletin of the Ministry of Education of Ukraine], (8), 10–27 [in Ukrainian].

12. Kulchytskyi, S. (2002). Vitchyzniana istoriia v shkolakh i vuzakh Ukrainy: ostannie desiatylittia [National History in Schools and Universities of Ukraine: The Last Decade]. In *Vitchyzniana istoriia v shkolakh i vuzakh Ukrainy: ostannie desiatylittia* [National History in Schools and Universities of Ukraine: The Last Decade] (pp. 5–12). Kyiv [in Ukrainian].

13. Ihnatenko, N., Moskaliuk, M., & Kostiuk, L. (2022). Istoryko-retrospektyvnyi analiz derzhavnoi osvithoi polityky v Ukraini (1991–2020 rr.) [Historical and Retrospective Analysis of State Educational Policy in Ukraine (1991–2020)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal], (2), 203–215 [in Ukrainian].

14. Ihnatenko, N., & Moskaliuk, M. (2022). Istorychna osvita v dyskursi evoliutsii derzhavnoi polityky Ukrainy (kinets XX – pochatok XXI st.) [Historical Education in the Discourse of the Evolution of State Policy of Ukraine (Late 20th – Early 21st Century)]. *Eminak*, (1(37)), 135–149 [in Ukrainian].

15. Ihnatenko, N. (2024). *Transformatsiini protsesy v teorii ta metodytsi navchannia istorii v shkoli periodu nezalezhnosti Ukrainy (1991–2020 rr.)* [Transformational Processes in the Theory and Methods of Teaching History in Schools during the Period of Independence of Ukraine (1991–2020)]. Doctor's thesis. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University [in Ukrainian].

16. Ihnatenko, N. (2021). Svitovi tendentsii sotsiokulturnykh zmin ta yikh vplyv na modernizatsiini protsesy v osviti [Global Trends of Sociocultural Changes and Their Influence on Modernization Processes in Education]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti. Serii: Pedahohichni nauky* [Origins of Pedagogical Mastery. Series: Pedagogical Sciences], (28), 70–76 [in Ukrainian].

17. Ihnatenko, N. V. (2023). Kontseptualni idei «Novoi ukrainskoi shkoly» yak stratehiia zmin u bazovii serednii osviti [Conceptual Ideas of the New Ukrainian School as a Strategy for Change in Basic Secondary Education]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. Serii: Pedahohika* [Scientific Innovations and Advanced Technologies. Series: Pedagogy], 13(27), 684–696 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 01.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.05.2026